

III.IV VÝZNAM TRADIČNEJ ĽUDOVEJ KULTÚRY PRI VYTVÁRANÍ REGIONÁLNEJ/LOKÁLNEJ IDENTITY

THE IMPORTANCE OF TRADITIONAL FOLK CULTURE IN CREATING REGIONAL/LOKAL IDENTITY

Zuzana Beňušková

*Katedra etnológie a folkloristiky FF UKF v Nitre, Univerzita Konštantína Filozofa,
Nitra, Slovenská republika*

zbenuskova@ukf.sk

Abstrakt:

Cieľom príspevku je poukázať ako sa s tradičnou ľudovou kultúrou pracuje pri vytváraní symbolického obrazu regiónov/lokalít a regionálnej/lokálnej identity. Inšpiráciou je teória vynájdenej tradície vytvorená E. Hobsbawmom a koncept regionálnej identity A.Paasiho. Slovensko v súčasnosti prežíva oživenie záujmu o tradičnú ľudovú kultúru. Na jej základe vznikajú lokálne aj regionálne projekty, v ktorých sa tradície prispôbujú aktuálnym potrebám. Príspevok uvádza príklady ako sa inšpirácie tradičnou kultúrou pretvárajú a aký je potenciál šírenia týchto reprezentácií aj v nadregionálnom kontexte. Sleduje aj politickú rovinu využívania tradičnej ľudovej kultúry pre upevnenie národnej identity.

Kľúčová slova: ľudová kultúra, tradícia, regionálna identita, symbol, reprezentácia, kultúrna politika

Abstract:

The aim of the paper is to show how traditional culture is used in creating an image of the regions/locations and regional/local identity. It is inspired by the theory from E. Hobsbawm and by the concept of regional identity by A. Paasi. Slovakia is experiencing newfound interest in the traditional culture, which enabled the new local and regional projects. The projects use traditional themes and bend them to their needs. This paper shows examples of how the inspiration from traditional culture forms and what is the potential of these representations in the national or international context. This paper also follows how the traditional culture is used as a tool in politics in order to enhance national identity.

Key words: folk culture, tradition, regional identity, symbol, representation, culture politic

1 Úvod

Otváranie sa svetu spojené s unifikáciou rôznych oblastí života a cielené stieranie regionálnych rozdielov zvyšuje citlivosť na vnímanie odlišností, zvláštností či špecifičností jednotlivých regiónov a snahu o ich zachovanie v tých dimenziách, ktoré sú pre región prospešné. Búrlivé diskusie o regionalizácii Slovenska prebehli pred rokom 2002 v súvislosti s vymedzením vyšších územných celkov. Hľadali sa prieniky (a nie vždy sa našli) historického administratívneho členenia Slovenska, etnicky vyvážených regiónov, praxe európskej regionalistiky a prirodzených kultúrnych regiónov. Pod prirodzeným kultúrnym regiónom rozumieme regióny, ktoré sa vytvárali na prírodnej, kultúrnej, sociálno-ekonomickej a historickej politicko-administratívnej báze – čoho výsledkom bolo župné členenie Slovenska do roku 1923. Prirodzený kultúrny

región však nutne nemusí mať pevne deklarované hranice, správne stredisko a nemusí byť integrované určitou mocou.¹⁴³ Takými regiónmi sú na Slovensku napríklad Záhorie, Kysuce, Podpoľanie, Zamagurie, Horehronie. Na pomedzí prirodzených regiónov existujú dediny, ktorých obyvatelia nemajú vyhranenú regionálnu príslušnosť.¹⁴⁴ K formovaniu kultúrno-historických oblastí Slovenska významne prispeli javy tradičnej kultúry, ktoré sú predmetom výskumu etnológie.

Homogenizujúce a unifikačné globalizačné tlaky vyvolávajú protireakcie. Časť smeruje do posilnenia identity ku komunite. Komunity, ktoré pretrvali z predmoderných spoločností, sú spravidla viazané aj na určité územie, respektíve sa sformovali na základe priestoru, ktorý po stáročia zdieľali, kultúrne formovali a na základe tradície jeho symbolické hodnoty udržiavali. Reprerentantom tohto typu komunit je lokálne spoločenstvo (lokálna komunita, často identická s dedinským spoločenstvom) a zoskupenia blízkyh lokálnych spoločenstiev, ktoré spolu v určitom priestore kooperovali - nielen ekonomicky, ale aj vo sfére uzatvárania manželstiev, príslušnosti k jednej farnosti a pod. Tým sa aj ich symbolické hodnoty stretávali, prelínali a vytvárali sa tak menšie regionálne zoskupenia. Práve v dôsledku územného ohraničenia došlo k diverzifikácii kultúrnych javov, ktoré označujeme pojmom ľudová kultúra. V rámci nej sa veľmi často v súčasnosti hľadajú prvky, ktoré slúžia na odlišenie sa od „tých druhých“ a zároveň prispievajú k regionálnej identite a identite regiónu.¹⁴⁵ Aj na Slovensku prebiehajú procesy, ktoré prispievajú k tomu, že sa v regionálnych špecifikách a odlišnostiach zdôrazňujú prvky ľudovej kultúry, ktoré sa stali symbolom regionálnej identity. Niektoré z nich v posledných desaťročiach prerástli do pozície národných symbolov.

Na vytváranie – v zmysle „vynachádzanie tradície“ upozornil v 80. rokoch 20. storočia Eric Hobsbawm. Poukázal na vzťah medzi autochtónnou lokálnou tradíciou predmoderných spoločností a modernou vykonštruovanou a formálne inštitucionalizovanou tradíciou, ktorá má symbolický charakter a jej udržiavanie zabezpečujú inštitúcie. Vynájdená tradícia súvisí s autochtónnymi tradíciami, ktoré môžu ale aj nemusia kontinuálne existovať, jej cieľom je vštepiť spoločnosti určité hodnoty, ktoré automaticky naznačujú kontinuitu s minulosťou.¹⁴⁶ Vynachádzanie tradície však zďaleka nie je výtvorom súčasnej doby, v strednej Európe súvisela s formovaním etnickej, regionálnej či stavovskej identity už od 18. storočia. Na tomto princípe vznikol napríklad rakúsky kraj Vorarlberg,¹⁴⁷ mnohé české národopisné regióny, ktorých identita sa vytvorila až so záujmom romantických vzdelancov¹⁴⁸ o ne, či slovenské Kysuce, región, ktorého hranice sa vykonštruovali so vznikom kysuckých inštitúcií a ich sféry pôsobnosti.

Väčšina prirodzených kultúrnych oblastí Slovenska je vnímaná v rámci hraníc bývalého administratívneho členenia Slovenska na župy, ktorých hranice korešpondovali s prirodzenými hranicami geografických oblastí. Župy sú obvykle východiskom pre vymedzenie regiónov, nie vždy je však optimálne, preto sa porušuje. Deje sa tak tam, kde administratívna hranica pretínala, alebo výrazne nevymedzovala hranice kultúrnej oblasti, resp. narušovala spontánne vzniknuté regióny. Variabilitu etnológmi vymedzených území a ich označení vnáša nielen neustálený pojmový aparát, ale aj skutočnosť, že kultúrne regióny a oblasti sa menili v závislosti od historických podmienok. Formovanie mestských centier, industrializácia, vytváranie a rušenie administratívnych sídiel menilo dostredivé body regiónov a tiež ich formálne hranice.¹⁴⁹ Tieto zmeny pôsobili

¹⁴³ Paasi 2012.

¹⁴⁴ *Príkladom je Terchová, ktorej obyvatelia o sebe tvrdia: my nie sme ani Oravci, ani Kysučania, my sme Terchovci. Príkladom je aj obec Liptovská Teplička, v ktorej sa v novodobej histórii kultúrne a ekonomické kontakty šírili smerom na Liptov, Spiš aj Horehronie a s každým susedným regiónom nachádzajú nejakú podobnosť.*

¹⁴⁵ Rozlíšenie pojmov podľa Paasi 2012.

¹⁴⁶ Podoba 2018.

¹⁴⁷ Beitzl 1997.

¹⁴⁸ *Pozri Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. A 3. svazek., Věcná část A-N. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta (nakladatelství), 2007. 634 s., 664 s. ISBN 978-80-204-1712-1, ISBN 978-80-204-1713-8.*

¹⁴⁹ *Bližšie o etnologickej regionalizácii pozri: Beňušková 2018.*

aj na sociálne postavenie a sociálne príležitosti mnohých ľudí. V súčasnosti sme svedkami zrýchlenia týchto procesov. Tradičná kultúra vnáša do dynamizácie formovania regiónov stabilizujúce prvky.

Príklady z praxe

Aj na Slovensku prebiehali a prebiehajú procesy, ktoré prispievajú k tomu, že sa v regionálnej tradícii zdôrazňujú prvky ľudovej kultúry, ktoré boli povýšené na symbol regionálnej identity.¹⁵⁰ Existujú viaceré podporné praktiky, ktoré upozorňujú na potenciál takýchto prvkov, ktoré môžu byť prostriedkom na odlíšenie. Impulzy prichádzajú z rôznych zdrojov, od nich závisí aj ich priestorové rozšírenie či územná originalita.

2 Kontext Európy a Európskej únie

2.1 OZNAČENIE PÔVODU A ZEMEPISNÉ OZNAČENIE

Poľnohospodárske produkty a potraviny v Európskej únii sa môžu uchádzať o certifikáty Označenie pôvodu (CHO) alebo Zemepisné označenie (CHZO). Chránené označenie pôvodu garantuje, že kvalita a vlastnosti daného výrobku sú výlučne viazané pre osobitné zemepisné prostredie a všetky etapy sa realizovali vo vymedzenej zemepisnej oblasti. Príkladom, že nemusí ísť len o samotný potravinový produkt je stupavská kyslá kapusta, ktorá pod názvom „Stupavské zelé“ získala ako druhý produkt¹⁵¹ na Slovensku certifikát Označenie pôvodu v roku 2017. Pestovanie kapusty v Stupave takmer zaniklo, na základe latentnej tradície jej pestovania a spracovania však vznikol festival Svätky zelá, najväčší vo vidieckom okolí Bratislavy. Navštevuje ho ročne okolo 40 000 ľudí a folklór tvorí len nepatrný zlomok mnohospektrálnych aktivít zameraných na zábavu všetkých generácií. Prispel k oživeniu tradičného spôsobu pestovania kapusty a následne aj získaniu certifikátu v roku 2017. Produkcia dosiahla 70 % medziročný nárast.

Certifikát Zemepisné označenie identifikuje výrobok pochádzajúci z konkrétneho miesta, regiónu alebo krajiny, ktorého danú kvalitu, dobrú povest alebo iné vlastnosti možno podstatne pripísať jeho zemepisnému pôvodu a ktorého aspoň jedna etapa výroby prebieha vo vymedzenej zemepisnej oblasti. Na Slovensku je dosiaľ 9 produktov s týmto označením.¹⁵² Uchádzanie sa o tieto certifikáty vyvolalo v kontaktných pohraničných oblastiach, ktorými prechádzajú prirodzené regióny aj medzinárodné spory (napríklad vinohradnícka Tokajská oblasť spor s Maďarskom, alebo pôvod Zázrivských korbáčikov spor s Poľskom).

Jedným z podporných prvkov rozvoja regionálnej identity je udeľovanie certifikátu Regionálny produkt takým výrobkom, ktoré sú často jedinečné a typické pre ten-ktorý región, sú protipólom globalizácie a unifikácie a sú fakticky uznané za symbolickú reprezentáciu daného regiónu. Značka Regionálny produkt je špecifická tým, že pochádza od miestneho producenta, využíva tradičné postupy a miestne zdroje, obsahuje podiel ručnej práce, spĺňa podmienku jedinečnosti v regióne. Certifikát môžu získať remeselné alebo tradičné výrobky, potravinárske produkty, podujatia, ubytovacie a stravovacie služby. Udeľovanie prebieha pod záštitou európskeho programu LEADER¹⁵³ na podporu rozvoja vidieka, na Slovensku má približne 10 ročnú

¹⁵⁰ Projekt Identita SK – spoločná platforma dizajnu, architektúry a sociálnych vied obrátil pozornosť na kultúrne regióny a ich identitu, ktorá na Slovensku fakticky absentovala. Použité príspevky sú z konferencie, bližšie:

<https://www.archinfo.sk/kalendarium/konferencia-identita-sk-interier-na-slovensku-2018.html>

¹⁵¹ Prvým bola Žitavská paprika.

¹⁵² Zoznam produktov je na www.opotravinach.sk/sciences/view/Zna%C4%8Dka%20kvality%20SK%20a%20slovensk%C3%A9%20V%C3%9DROBKY%20S%20CHR%C3%81NEN%C3%9DM%20OZNA%C4%8CEN%C3%8DM%20E%C3%9A

¹⁵³ Akronym LEADER znamená Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale (spájanie aktivít, ktoré podporujú hospodársky rozvoj vidieka). Cieľom programu je zlepšenie kvality života vo vidieckych oblastiach a zlepšenie ekonomickej príležitosti a sociálnych podmienok vidieckeho obyvateľstva. Integrovanú stratégiu rozvoja územia pre určité územie vypracuje miestna akčná skupina (MAS), prostredníctvom ktorej sú do praxe zavádzané princípy prístupu Leader.

tradíciu a tento certifikát udeľuje zatiaľ desať regiónov. Certifikované produkty môžu mať inovatívny charakter, avšak mali by symbolizovať miestne tradičné produkty a hodnoty nielen smerom do regiónu, ale aj navonok. Platnosť certifikátu má časovú obmedzenosť, jeho držiteľia sa oň musia opätovne uchádzať, čo zabezpečuje určitú udržateľnosť a kvalitu.

2.2 SÚŤAŽ DEDINA ROKA

Súťaž Dedina roka je podporným prvkom európskeho Programu obnovy dediny. Na Slovensku prebieha ako bienále od roku 2001, od tých čias sa stalo víťazmi súťaže deväť obcí. Ide o obce, ktoré sú typologicky veľmi rôzne –sú to obce prímestské, koncové, s rozptýleným osídlením, menšie, veľké, nachádzajúce sa v rozvinutých aj menej rozvinutých regiónoch. Na tieto obce je v súčasnosti zameraný výskumný projekt troch etnologických pracovísk na Slovensku v ktorého cieľom je objasniť okrem iného aj úlohu tradičnej kultúry pri úspešnosti obce. Úspešné obce, ktoré sa stali víťazmi celoslovenskej súťaže „Dedina roka“¹⁵⁴ reprezentovali Slovensko v súťaži o Európsku cenu obnovy dediny (ARGE).¹⁵⁵ Podľa predbežných zistení hrá tradičná ľudová kultúra významnú úlohu nielen v rámci reprezentácie obce, ale stmeluje ľudí a pomáha zvyšovať sociálny kapitál. Nie je však podmienkou pre uspenie obce v tejto súťaži. Okrem obcí, z rázovitého prostredia, ktoré prirodzene ťažia zo svojho kultúrneho kapitálu titul získali aj prímestské obce, kde hlavnú úlohu v práci s ľuďmi a lokálnom rozvoji zohrali úspešné projekty orientované na prítomnosť a budúcnosť, odkazy na minulosť využívajú len jemne, napríklad vo vizuálnom stvárnení dominant obce (Spišský Hrhov, Malé Dvorníky).

Záujem o účasť v tejto súťaži prejavuje na Slovensku každé dva roky okolo 20 obcí, je podstatne nižší než napríklad v Českej republike. Obce nie sú materiálne motivované, ocenenie víťazov nie je systémovo zabezpečené. Titulom sa však obce hrdia. Každá (okrem Malých Dvorníkov) má tabuľu informujúcu o titule a tiež účasti v súťaži ARGO na budove Obecného úradu, na webových stránkach obcí je táto informácia zvýraznená. V Liptovskej Tepličke svieti na veži bývalej hasičskej zbrojnice nápis Dedina roka, obec Vlachovo má monografiu „Nestratené roky obce Vlachovo alebo obec Vlachovo od roľníckych usadlostí po Dedinu roka 2005“, v obci Soblahov je na obecnom úrade zarámovaná báseň venovaná víťaznej obci. Úspech v tejto súťaži je nielen propagáciou obce kontexte regiónu, ale víťazné dediny získavajú aj skúsenosti z medzinárodných kontaktov, ktoré uplatňujú pri ďalšom rozvoji, zároveň sú aj príkladom pre úspešný lokálny rozvoj v regióne.

3 Svetový kontext

3.1 REPREZENTATÍVNY ZOZNAM NEHMOTNÉHO KULTÚRNEHO DEDIČTVA SLOVENSKA A UNESCO

K zviditeľneniu špecifičnosti regiónu prispieva aj zápis kultúrnych prvkov na Reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska. Aj keď ide o slovenský zoznam, jeho vznik iniciuje UNESCO, pretože zápis v národnom zozname je odrazovým mostíkom na nomináciu pre zápis do UNESCO. Prvky nemusia reprezentovať región, niektoré majú lokálny charakter (vajnorská výšivka), niektoré celoslovenský (drotárstvo) a niektoré nesúvisia s ľudovou kultúrou (posunková reč alebo chov Lipicanov). Ako regionálne možno označiť fujaru (Podpoľanie) Horehronské spevy, Terchovská muzika – tieto tri prvky sú zapísané aj v UNESCO, ďalej drevené vyrezávané kríže na Podpoľaní, podpoľianske rozkazovačky, Čičmiansky aj Vajnorský ornament, tylová paličkovaná čipka (Myjavská pahorkatina), drotárstvo (Kysuce), ale aj fujara trombita (Púchovská dolina), rífová píšťala (Brvnište), Radvanský jarmok (Banská Bystrica), banícke tradície v Španej Doline a v Banskej Štiavnici. Zápisy vychádzajú v princípe z regionálnej iniciatívy, mnohé prvky sa rýchle popularizujú, šíria aj do iných oblastí Slovenska, čo je hrozbou ich unifikácie a straty regionálnej exkluzivity, čo sa stalo v prípade fujary a čičmianskeho ornamentu. Fujara sa stala sa národným symbolom, jej výroba sa

¹⁵⁴ Súťaž Dedina roka na Slovensku prebieha od roku 2001. Od tých čias sa stalo víťazmi súťaže deväť obcí. Na tieto obce je zameraný výskumný projekt APVV-16-0115, na ktorom participujú tri etnologické pracoviská na Slovensku, v rámci ktorého je realizovaný aj tento príspevok.

¹⁵⁵ Do tejto súťaže sa zapájajú z Európy okrem Slovenska aj Poľsko, Česká republika, Maďarsko, Rakúsko, Nemecko, Taliansko, Belgicko a Holandsko.

rozšírila po celom Slovensku a jedno z vrcholných stretnutí fujarášov je v Čičmanoch – mimo jej domovského regiónu. Ešte väčším prerodom prešiel čičmiansky ornament, ktorého príbeh uvediem neskôr. Na nomináciách do UNESCO spolupracujú štátne inštitúcie – ministerstvo kultúry a jeho dcérske organizácie: Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru – SĽUK, ÚĽUV, participuje tiež Ústav etnológie a sociálnej antropológie a odborníci na danú problematiku.

4 Slovenský kontext

4.1 LOKÁLNE A REGIONÁLNE PODUJATIA

Stabilnú vyprofilovanú štruktúru majú folklórne festivaly, ktoré sa v letnom období konajú každý týždeň v rámci regiónov či subregiónov. Nadregionálny záber má Medzinárodný folklórny festival Východná na Liptove, festival Jánošíkove dni v Terchovej, ale napríklad aj seniorský folklórny festival v Trenčíne, ktorý funguje 13 rokov. Niektoré festivaly fungujú vyše polstoročia, mnohé z nich však vznikli po roku 1989, v súčasnosti sú už vnímané ako tradičné. Aj keď ich realizuje konkrétna obec, spravidla sa festivalov zúčastňujú aj pozvané folklórne zoskupenia z okolitých obcí, ktoré privedú svojich fanúšikov, takže majú subregionálny charakter. Folklórne podujatia zamerané na osvetu medzi mládežou realizujú aj občianske združenia, popularitu si získali tv. Tanečné domy usporadúvané počas celého roka v mestách (ale aj na najväčšom multižánrovom festivale na Slovensku zvanom Pohoda), tiež festival Rozhybkosti v amfiteátri vo Východnej, na týchto podujatiach učia mládež autentické tance, prípadne aj spevy a herné štýly z rôznych regiónov Slovenska. Okrem tanca, hudby a spevu sa medzi podujatia nadväzujúce na tradičnú kultúru stali súťaže v rôznych zručnostiach súvisiacich s tradičnými zamestnaniami. Sú to najmä súťaže konských záprahov, ale aj súťaž volských záprahov (Sihla, Horehronie), súťaž v strihaní oviec (Liptovská Lužná), prezentácia dekorácií zo syrových výrobkov (Novoť na Orave), krňačkové¹⁵⁶ preteky (Turecká pri Banskej Bystrici), predvádzanie tradičných gazdovských prác podľa vybranej témy (festivaly Hriňová, Hrušov) a nespočetné súťaže vo výrobe miestnych gastronomických špecialít. Dediny sa vyslovene snažia nájsť vo svojej histórii a tradícii niečo, čím by sa odlíšili od okolitých obcí a svojou originalitou pritiahli aj návštevníkov. Nie vždy využijú prvok ľudovej kultúry, prípadne si svoj imidžový prvok aj vytvoria (vynájdu).¹⁵⁷

4.2 MARKETINGOVÉ PRODUKTY CESTOVNÉHO RUCHU

Na podporu rozvoja regionálneho cestovného ruchu sa vytvárajú marketingové produkty. Niekoľko rokov úspešne funguje na západnom Slovensku projekt Malokarpatská vínná cesta,¹⁵⁸ v Žilinskom kraji Bačova cesta, ktorá je zameraná na tradície ovčiarstva, novým originálnym produktom v Banskobystrickom kraji odkazujúcim na tradície je Kultúrna cesta Podpoľania, ktorá prepája vytypované objekty a miesta, ktoré chce propagovať. Mnohé z týchto projektov sú súčasťou aj v rámci inštitúcií Euroregiónov a Mikroregiónov, Miestnych akčných skupín a občianskych združení a sú aj v rámci nich finančne podporované.

4.3 TELEVÍZNA SHOW ZEM SPIEVA

Regionálnemu povedomiu môže výrazne napomôcť propagácia regionálnych zaujímavostí v mediách. Slovenský rozhlas má vo svojej štruktúre programu stabilne zaradené vlastivedné, alebo folklórne relácie zaradené hlavne do regionálneho vysielania regionálnych rádii v rámci západo, stredo a východoslovenského kraja. Iná situácia je v televízii. Jediná pravidelná relácia, ktorá pretrváva už vyše 10 rokov je Kapura – folklórna hitparáda, ktorá má za cieľ aj trochu osvetu. Rozruch na poli folklórnom, ale aj mediálnom spôsobila v roku 2017 folklórna show Zem spieva.¹⁵⁹ Formát prebraný a upravený z Maďarska bol pre autorov

¹⁵⁶ Krňačky sú sane, ktoré sa používali na zväzanie dreva.

¹⁵⁷ Takouto vynájdenou tradíciou je napríklad Výlov krokodíla v Banskej Belej, lokálne slávnosti, ktoré sú založené na tradovanej histórii ako miestni muži objavili v tajchu krokodíla.

¹⁵⁸ Na Slovensku je osem vínnych ciest.

¹⁵⁹ Rovnaký názov má slávny film Karola Plicku z roku 1933.

experimentom, a úspech relácie presiahol všetky očakávania. Cez výberové kolá realizované v skanzenoch na Slovensku sa skutočne dobre odborníkmi vybraní interpreti dostali do súťažnej folklórnej show podľa troch krajov (západo, stredo, a východoslovenského). O kultúrnych regiónoch, ktoré interpreti zastupovali, sa mali diváci možnosť dozvedieť v priebehu súťažných kôl niekoľkokrát. Program mal nečakane vysokú sledovanosť, vyvolal oživenie záujmu o folklór, obdiv aj tých, ktorí sa o folklór dovtedy nezaujímal a vyrobil aj niekoľko folklórnych mediálnych hviezd. V roku 2019 sa koná už tretia séria tohto programu. Produkčná agentúra programu Zem spieva vytvorila na základe úspechu aj reportážny program Folklorika, ktorý je vysielaný každý pracovný deň okolo poludnia. Jeho kvalita však zaostáva za rovnomennou reláciou Foklorika v ČT.

4.4 LUDOVÝ ORNAMENT A ODEV V KULTÚRNEJ POLITIKE A UMELECKÝCH PROJEKTOCH

V roku 2011 sa stal ornament maľovaný na čičmianskych domoch inšpiráciou pre súpravu reprezentačného odevu slovenských olympionikov. Od toto času sa vďaka svojej jednoduchosti tento ornament stal populárnym po celom Slovensku a z regionálneho prvku sa stal národný symbol. Stal sa súčasťou pop-kultúry.¹⁶⁰ Vyskytuje sa napríklad na Tatranskej káve, ako dekorácia v televíznej súťaži Milujem Slovensko aj v spomenutej show Zem spieva, nájdeme ho na bežných textíliách, tričkách a pod..

Napriek tomuto príkladu slovenský dizajn však nevie tradičný výtvarný potenciál dostatočne využiť. Na Slovensku sa šíria komerčné ornamenty z Maďarska, Poľska, Moravy či Škandinávie stiahnuteľné z internetu a užívatelia ich v rámci etnomódy prijímajú za svoje.

K symbolike založenej na tradíciách ľudovej kultúry prispel aj ľudový odev, o ktorý je v poslednom období zvýšený záujem. Akcent na ľudový odev, jeho dokumentáciu, ochranu a oživovanie sa prejavuje v lokálnych, štátnych aj umeleckých projektoch. Napríklad v meste Hriňová na Podpoľaní majú už niekoľko rokov týždeň keď v základnej škole chodia deti na vyučovanie v krojoch, jeden deň v krojoch zaviedli už viaceré dedinské základné školy. V roku 2018 na podnet Ministerstva kultúry SR sa konal v Banskej Bystrici celoslovenský Deň kroja. Bol súčasťou Radvanského jarmoku, ktorý je súčasťou Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska. Cieľom podujatia bolo zhromaždiť na Hlavnom námestí čo najviac ľudí v krojoch a tým poukázať na hodnoty tradičnej kultúry vo všeobecnosti. Programovo podujatie nebolo celkom zvládnuté, mnohé krojované skupiny nedostali príležitosť predstaviť svoj odev. O to viac demonštrovali predstavitelia vládnej garnitúry svoj hlboký vzťah k folklóru, ktorý sa stal výkladnou skriňou Ministerstva kultúry SR v gescii strany SMER.¹⁶¹ V roku 2019 vyčlenilo Ministerstvo kultúry SR vo Fonde na podporu umenia 2 milióny EUR na kroje pre potreby folklórnych zoskupení a aktivít.

Ľudový odev poslužil ako inšpirácia vo viacerých umeleckých a komerčných projektoch. K najvýznamnejším patrí osvetovo-umelecký projekt Party v 21. storočí, ktorého cieľom je vyhľadávať, rekonštruovať party z rôznych lokalít a následne ich umelecky výtvarne spracovať modernou formou v podobe plagátov. Projekt reprezentoval Slovensko na medzinárodných podujatiach troch kontinentoch (Olympiáda 2018 či Coutur Fashion Week v New Yorku 2017). Reprezentuje Slovensko na ambasádach a kultúrnych inštitútoch vo svete.¹⁶² Záujem o ľudový odev sa prejavuje aj v kupčení s odevnými súčiastkami, ktorých hodnota vďaka folklórnemu boomu stúpla.

5 Záver

Ak sa vrátíme ku konceptu E. Hobsbawma o vynájdenej tradícii, nachádzame na Slovensku veľa príkladov ako sa autochtónne prvky tradície menia cielenými inováciami. Príklady z praxe potvrdzujú, že vybrané prvky

¹⁶⁰ Danglová 2018.

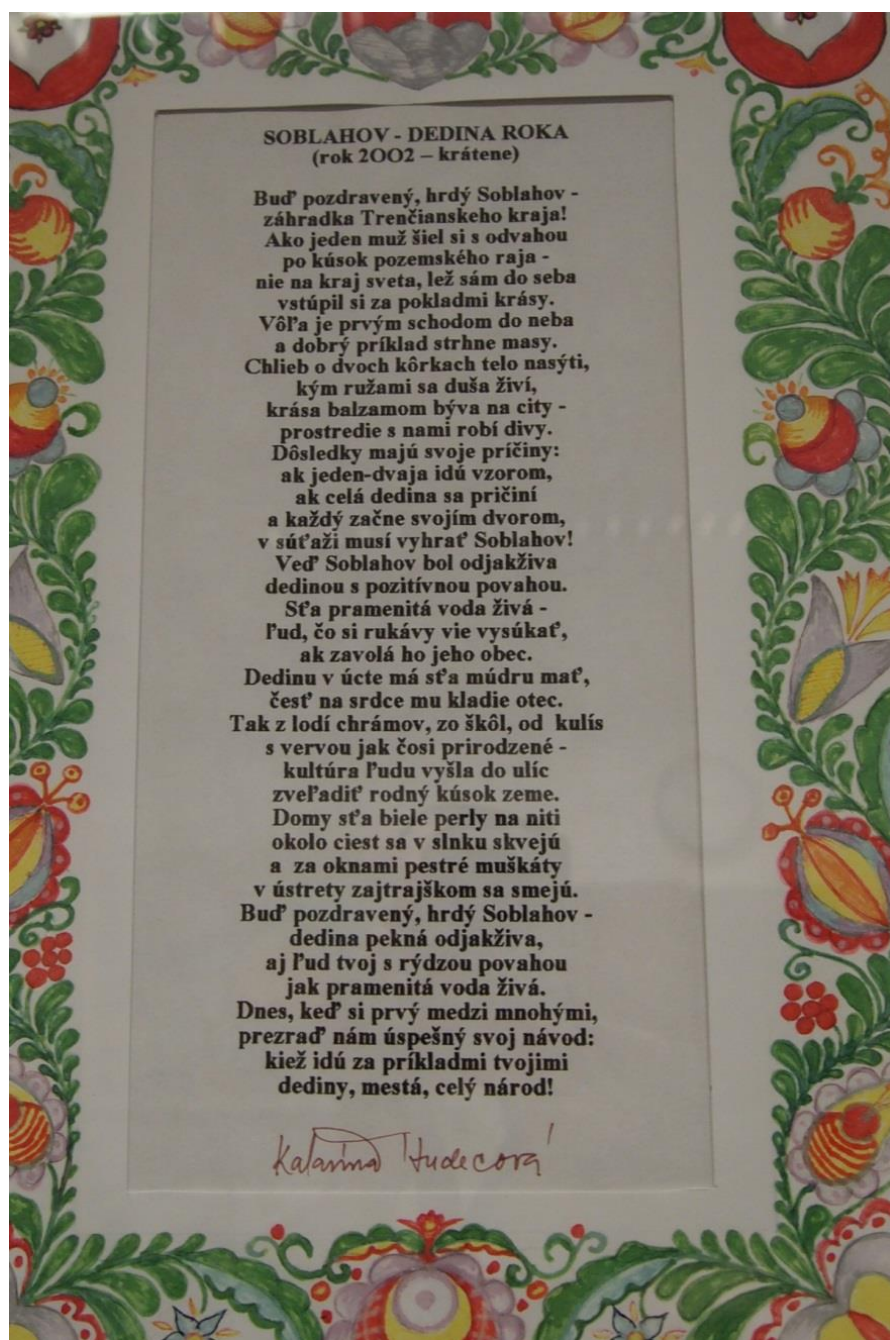
¹⁶¹ Nezaostáva na Slovensku ani ministerstvo školstva, ktoré chce od školského roku 2019/20 celkom nekonceptne zaviesť na základných školách predmet folkloristika. Pritom už niekoľko rokov funguje voliteľný predmet Regionálna výchova. Učitelia na výučbu týchto predmetov nie sú odborne pripravovaní.

¹⁶² Pozornosti verejnosti sa tešili aj projekty Slovenská renesancia - umelecké fotografovanie žien v tradičných čepcoch a projekt Ženy – umelecky nafotografovaná súkromná zbierka krojov, podobný projekt, kde sa súkromná zbierka pretavila do obrazovej publikácie Odetí do krásy. Alebo preexponovaný projekt komerčného kalendára Krojované bábätká.

tradície sa postupne formálne aj obsahovo pretvárajú v súlade so symbolikou, ktorej majú byť nositeľmi, rozširujú svoje územné zakotvenie. Aktuálna popularita tradičnej ľudovej kultúry sa využíva aj v praxi konzervatívnych pronárodne orientovaných politických strán. Hranie na „národnú strunu“ možno prirovnať vyjadrovaniu podpore kresťanskej ideológie v rôznych oblastiach spoločenského života. Najmä v predvolebnom období sa účasť politickej reprezentácie na masových podujatiach a ich finančná podpora stáva prostriedkom politického boja o voličov. Na liberálnej strane politického spektra to môže vytvárať averziu k folklóru.¹⁶³ Mnohovrstvový prienik vybraných prvkov tradičnej ľudovej kultúry do symboliky prepájajúcej hodnoty spoločnosti dáva predpokladať ich udržateľnosť bez ohľadu na turbulencie politického vývinu, keďže ľudové tradície rešpektujú ľudí z celého politického spektra. Pre postmodernú spoločnosť slúžia ako inšpiračné zdroje, prejav územnej originality a symbolika pozitívnych hodnôt odovzdávaných z minulosti do budúcnosti.

¹⁶³ Prejavila sa napríklad v publikácii *Rukoväť slovenskej kultúrnej politiky*, ktorú vydal IKP. Inštitút pre kultúrnu politiku v Bratislave <http://ikp.sk/rukovat-slovenskej-kulturnej-politiky-iv/>.

Obrázok 1: Báseň venovaná obci Soblahov k víťazstvu v súťaži Dedina roka.

Zdroj: Soblahov 2017, archív autorky.

Obrázok 2: Ponožky s čičmianskym vzorom pre slovenských olympionikov v roku 2016.

Zdroj: <http://www.sportcenter.sk/stranka/sov-predstavil-oblecnie-sportovcov-do-ria>

Obrázok 3: Plagát k výstave projektu Party v 21. storočí.

Zdroj: Bratislava 2017, archív autorky.

Literatura

BEŇUŠKOVÁ, Z. (2018) Je regionálna identita konštrukt či expresia? In: KOTRÁDYOVÁ, V., KOČÍK, D., KUČEROVÁ, M. (Eds): *Identita SK – Interiér na Slovensku*. Bratislava: STU, s. 26-33. ISBN 978-80-227-4893-3.

BEITL, K. (1997) Región – história – kultúra. Na príklade Vorarlbergu – regiónu „na opačnom konci“ Rakúska. In: *Etnologické rozpravy* roč. 4, č. 1-2, s. 10-15. ISSN 1335–5074.

DANGLOVÁ, O. (2018) Regionálna lokálna identita z pohľadu etnológa. In: KOTRÁDYOVÁ, V., KOČÍK, D., KUČEROVÁ, M. (Eds): *Identita SK – Interiér na Slovensku*. Bratislava: STU, s. 18-25. ISBN 978-80-227-4893-3.

HAMAR, J., TICHÁ, S. (Eds.) (2018) *Reprezentatívny zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska. Zoznam najlepších spôsobov ochrany nehmotného kultúrneho dedičstva na Slovensku*. Bratislava: MK SR-SĽUK, 75 s. ISBN-978-80-970602-8-2.

HOBSBAWM, E., (1983) Introduction: Inventing Traditions. In: HOBSBAWM, E. & RANGER, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge – New York – Melbourn: Cambridge University Press. ISBN 978-0521246453. Eric Hobsbawm und Terence Ranger: *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge 1983, ISBN 0521246458.

PAASI, A. (2009). The resurgence of the region and regional identity: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. In: *Review of International Studies*, 35(S1), 121–146.

PAASI, A. (2012) Regional identities. In Juergensmeyer, Mark and Anheimer, H. (eds.). *Encyclopedia of Global Studies*. London: Sage. [on-line]Dostupný z WWW: https://www.researchgate.net/publication/272487223_Paasi_Anssi_2012_Regional_identities_In_Juergensmeyer_Mark_and_Anheimer_H_eds_Encyclopedia_of_Global_Studies_London_Sage/link/54e5de0d0cf277664ff1af4d/download (18. 10. 2018).

PODOBA, J. (2018) Invented Tradition: Kontinuita a identita v podmienkach spoločnosti neskorej modernity. *Identita SK – Interiér na Slovensku*. In: KOTRÁDYOVÁ, V., KOČÍK, D., KUČEROVÁ, M. (Eds): *Identita SK – Interiér na Slovensku*. Bratislava: STU, s. 42-49. ISBN 978-80-227-4893-3.

Príspevok vznikol v rámci APVV-16-0115 Sociokultúrny kapitál úspešných obcí ako zdroj udržateľného rozvoja slovenského vidieka

Krátké představení autora

Prof. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc. od roku 1983 pracuje v Ústave etnológie a sociálnej antropológie SAV v Bratislave a vedecko-pedagogicky pôsobí na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Zameriava sa na výskum kultúrnych regiónov Slovenska, obyčajovú kultúru a dejiny etnológie. Je autorkou publikácií *Religiozita a medzikonfesionálne vzťahy v lokálnom spoločenstve* (2004), *Tradičná kultúra regiónov Slovenska* (1998, 2005), *Tekovské Lužany : kultúrna a sociálna diverzita vidieckeho spoločenstva*. (2011), *Občianske obrady na Slovensku* (2017). Z projektov, ktoré viedla vznikli publikácie *Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia* (2013), *Dejiny slovenskej etnológie v 20. storočí* (2013). Je iniciátorkou audiovizuálneho projektu *Osobnosti slovenskej etnológie*, ktorého výsledky sú prezentované na youtube.com.